

ЛЕКСИКО-СЛОВОТВІРНЕ ГНІЗДО З ВЕРШИНОЮ “ORZO – ЯЧМІНЬ” У БІБЛІЙНИХ ТЕКСТАХ ТА ЙОГО ДЕРИВАЦІЙНА СЕМАНТИКА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1(35) 2016.

УДК 811.131.1'373.611 (045)

Куранда В. Лексико-словотвірне гніздо з вершиною „orzo – ячмінь” у біблійних текстах та його дериваційна семантика; 9 стор.; бібліографічних джерел – 11; мова – українська.

Анотація. В даній статті розглядається дериваційна семантика лексико-словотвірного гнізда з вершиною “orzo – ячмінь”, досліджується зв'язок іменника “orzo – ячмінь” з духовним життям італійського народу, розкривається значення даного іменника в біблійних текстах.

Останнім часом значно збільшився інтерес мовознавців до вивчення біблійних текстів. Біблійна лексика містить культурно-історичну інформацію і відображає образну релігійну картину світу. Дослідження лінгвокультурологічного аспекту біблійної лексики в діахронії пов'язано з проблемою взаємозв'язку мови, культури та релігії.

Лексика флори становить важливу і значну частину терміносистеми італійської мови як у плані історії мови, так і в плані її зв'язків з багатьма аспектами матеріальної і духовної культури італійського народу. Проте біблійні рослини досі не досліджувалися стосовно їх дериваційної семантики та етимологічного походження. Лінгвокультурологічний підхід до аналізу лексико-словотвірного гнізда з вершиною “orzo – ячмінь” з позиції діахронії передбачає дослідження історичних і сучасних мовних фактів, відображених в біблійних текстах через призму духовної культури.

Ключові слова: дериваційна семантика, лексико-словотвірне гніздо, деривати-фітоніми, Біблія.

У круговерті подій ми часом не помічаємо присутності дерев і трав, які оточують нас. Віддати їм належне допомагає Біблія. Біблія є об'єктом вивчення у багатьох галузях наук. Проблема походження рослин цікавила людство протягом всієї його історії: стародавні люди склали міфи та легенди, а класики природознавства, узагальнюючи факти, створювали наукові теорії. Біблійні рослини заслуговують на особливу увагу як ровесники давніх епох і свідки неповторних історичних подій. Вони допомагають нам усвідомити зв'язок античної доби із сучасністю, зрозуміти моральні проблеми наших предків, відчути живий плін Історії. Тому саме звернення до Біблії дає нам можливість краще осмислити утворення нових дериватів-фітонімів італійської мови через призму духовного життя Італії.

Мета статті – дослідити утворення нових дериватів італійської флори на прикладі однієї з благословених рослин Землі “orzo – ячмінь”.

Актуальність дослідження полягає в тому, що лексика флори становить важливу і значну частину терміносистеми італійської мови як в плані історії мови, так і в плані її зв'язків з багатьма аспектами матеріальної і духовної культури італійського народу. Проте біблійні рослини досі не досліджувалися стосовно їх дериваційної семантики та етимологічного походження.

Об'єктом дослідження даної роботи є лексико-словотвірне гніздо з вершиною “orzo – ячмінь”, а **предметом дослідження** – фреймова позиційно-семантична організація лексико-словотвірного гнізда з вершиною “orzo – ячмінь”.

В якості **матеріалу дослідження** обрані деривати, утворені від лексико-словотвірного гнізда з вершиною “orzo – ячмінь”.

Лінгвістичні роботи останніх десятиріч, пов'язані з дослідженням Святого Письма, торкалися вивчення мови Біблії з позицій лінгвістичної герменевтики (О.М. Камчатнов), а вивчення біблійних текстів обмежувалося лише питаннями біблійної фразеології (В.Г. Гак, С. Онопрієнко, О.В. Сафронова, І. Харазінська, І.С. Хостай, О.М. Набока) і біблійної образності (М.Ю. Сфремова, Н. Фрай, Д. Джаспер). У галузі когнітивної лінгвістики пропонувався діахронічний підхід при аналізі змісту концепту БОГ у світському дискурсі (І.С. Шевченко, Г.В. Поліна). В історичному плані досліджувалися канонічні Євангелія (С.В. Лезов). Досліджувалася релігійна термінологія (Є.Г. Жерновей). Проводився аналіз проповіді як тексту сакрального дискурсу (В.В. Демецька).

Вагомий внесок у розв'язання проблеми походження рослин зробили науковці XVIII-XX ст. Серед них варто згадати натураліста й мандрівника О. Гумбольдта, ботаніка А. Декандоля, натураліста і мандрівника Ч.Р. Дарвіна, географа-мандрівника Л.І. Мечникова, ґрунтознавця В.Р. Вільямса, ботаніка і генетика М.І. Вавилова, ботаніків П.М. Жуковського та А.І. Купцова та ін. Що стосується саме біблійної ботаніки, варто згадати про Карла Ліннея, шведського натураліста, який працював разом з Олафом Цельсієм, теологом і ботаніком-аматором, вони брали участь у підготовці книги Біблійна ботаніка (Hierobotanicum) – списку рослин, згадуваних у Біблії [5].

Біблія містить безліч цікавих відомостей про минулі часи. І не тільки про традиції та звичаї народів. У текстах Старого і Нового Завітів згадується близько 120 рослин. Однак наші далекі предки вирощували лише сім головних аграрних культур. Ячмінь входив до цієї Великої сімки і посідав

друге місце після пшениці. Саме в Біблії зустрічаються перші згадки про цю рослину (orzo): “*Poi Isacco fece una semina in quel paese e raccolse quell'anno il centuplo*” [10] – “*І посіяв Ісаак на землі тій і одержав у той рік ячменю у стократ*” [2, с. 28].

Ячмінь є дуже важливою рослиною і вважається мірилом добробуту. У параграфі 23 Книги Левіт розповідається про приношення дарів зі злакових, які першими дають урожай. Мова йде про листя та плоди ячменю, який першим досягає серед усіх інших злакових. Навіть і тепер на Пасху приносять дари Господу з ячменю [11, с. 53].

У текстах Біблії ячмінь стоїть поруч з пшеницею, проте завжди після неї: “*Ara forse tutti i giorni l'aratore, rompe e sarchia la terra? Forse non ne spiana la superficie, non vi semina l'anèto e non vi sparge il cumino? E non vi pone grano e orzo e spelta lungo i confini?*” [8] – “*Чи завжди хлібороб оре для посіву, борознить і боронить землю свою? Ні, коли вирівняє поверхню її, він сіє чорнуху, або розсипає кмин, або розкидає пшеницю рядами, і ячмінь у визначеному місці, і просо поряд з ним*” [2, с. 751]. Зрозуміло, адже ячмінне зерно цінувалося менше. Згадує про вартість ячменю Іоанн Богослов: три ковші ячменю коштували одного ковша пшениці. Ячмінь сіяли на бідних землях, по сухих пагорбах і на краю пустелі. Невибагливий ячмінь давав сякий-такий урожай, і збирали його напередодні великих жнив. Задовольнялися ячмінним хлібом бідняки. Чудо насичення п'ятитисячного натовпу п'ятьма ячмінними хлібами сталося навесні, перед

Великоднем, коли запаси зерна вичерпувалися і багато бідних людей голодувало. Старовинна приказка “приймай ячне за вдячне” радить задовольнитися тим, що Бог дає [4].

Це одним підтвердженням важливості ячменю є той факт, що нещодавно в північній Англії археологи знайшли дерев'яні дощечки з нерозбірливими літерами. Коли написи, виконані 1900 років тому класичною латиною, прочитали, то виявилось, що це листи командира римських легіонерів до префекта. В одному з послань командир висловлює свою занепокоєність тим, що у легіонерів закінчилося пиво, і вимагає поновити його запаси. Виходить, і в далекі часи від цього напою залежав настрій воїнів, які охороняли кордони Римської імперії від войовничих кельтів [11, с. 45].

Відомі також терапевтичні властивості паростків ячменю. За книгою пророка Даниїла, в Старому Завіті, король Навуходоносор II (630-562 до н.е.) жив, харчуючись лише паростками ячменю 7 років. Через 7 років він заявив, що почуває себе краще, має ясний розум, щоб надалі правити своїм королівством [11, с. 40].

Італійський іменник *orzo* походить від латинського слова *hōrdeum* і має лише одне значення: щорічна трав'яниста рослина з сімейства злакових, зі стеблом і квітами, зібраними в шипи, з чийх плодів роблять хліб, пиво та використовують у лікуванні [7].

Розглянемо пропозиційно-семантичні типи дериватів лексико-словотвірного гнізда “*orzo* – ячмінь”:

Пропозиційно-семантичні типи дериватів ЛСГ “ <i>orzo</i> – ячмінь”			
1. Суб'єкт – предикат – об'єкт			
особа	продавати вироби з	<i>orzo</i>	<i>orzarolo</i> – продавець мучних продуктів
2. Об'єкт – предикат – об'єкт			
набряк	нагадує форму	<i>orzo</i>	<i>orzaiolo</i> – ячмінець <i>orzarolo</i> – ячмінець <i>orzata</i> – 1) оршад 2) мигдальне молоко
напій	приготовлений з	<i>orzo</i>	
3. Ознака, названа по об'єкту			
той, що характеризує	<i>orzo</i>		<i>orzato</i> – ячмінний

Лексема *orzaiolo* – ячмінець походить від пізньої латини *hordeōlu(m)*, демінутивна форма від іменника *hōrdēum* – “*orzo*” [7]. Метафоричне перенесення значення утворене за моделлю “Рослина – це артефакт”. При метафоричному моделюванні фрагменту дійсності людиною використовує образи, в яких істотна ознака в іменованому предметі виражена більш явно: ячмінець схожий на зернинки ячменю [3, с. 139]. Н.Д. Арутюнова зазначає: “Дар людини вловлювати спільне в різному є вродженим. Почуття подібності є інтуїтивним. Для визначення метафори істотним є поняття міри схожості. Метафора виникає тоді, коли між об'єктами, що зіс-

тавляються існує більше різного, ніж спільного” [1, с. 385]. Мабуть, той момент, коли баланс спільного і різного схиляється на користь останнього, і є моментом утворення метафори.

Словотвірний ланцюжок іменника *orzaiolo*: *hōrdēum* – *orzo* – *hordeōlu(m)* – *orzaiolo*.

Іменник *orzarolo* має значення: продавець мучних продуктів в першій половині століття. З розширенням реалізованої продукції, його почали називати *pizzicarolo* – бакалійник [6, с. 47].

Словотвірний ланцюжок іменника *orzarolo*: *hōrdēum* – *orzo* – *hordeōlu(m)* – *orzaiolo* – *orzarolo*.

Лексема *orzata* має три значення – 1) оршад – напій з мигдального молока, з цукром і водою;

2) мигдальне молоко; 3) поворот судна носом проти вітру.

Розглянемо етимологію лексеми *orzata* з першим значенням «оршад». Назва «*orzata*» походить від латинського «*hordeata*», що формується від іменника «*ordi*» – *orzo* (ячмінь) та суфіксу *-ata* – зроблений з. Дослівно *fatta con orzo* – зроблений з ячменю, в латинській мові *hordeum*, що підтверджує те, що основним інгредієнтом напою був ячмінь. Хоча з часом ячмінь замінили мигдалем, назва напою залишилася незмінною. Енциклопедія «*Sapere*» дає таке тлумачення лексеми *orzata*: походить від іменника *orzo*. Напій на основі ячменю. А також сироп з мигдальним молоком, цукром і водою [9]. Іменником *orzata* називають різні види напоїв, що готуються не тільки з мигдалю (мигдальної есенції) або ячменю, але також з рису, з насіння дині або кунжуту тощо. Існує легенда, яка пов'язує походження іменника *orzata* з іменем Джеймса I, короля Арагона. Вона розповідає, що король, після дегустації напою у шинку в селищі Альборайя (недалеко від Валенсії) вигукнув на валенсійському діалекті: «*Aso es or Xata!*» (що означає «це золотий скарб!») [11, с. 65].

Словотвірний ланцюжок іменника *orzata*: *ordi* – *hordeata* – *orzata*.

Прикметник *orzato* – «ячмінний» формує основа *orz* + суфікс *-ato*. Даний суфікс утворюєть-

ся від дієслівного закінчення *-are* і формує дієприкметники італійської мови (*amare* – *amato*, *ceccare* – *ceccato*).

Словотвірний ланцюжок іменника *orzato*: *hordĕum* – *orzo* – *orza* – *orzare* – *orzato*.

У статті було здійснено огляд біблійних текстів про благословенну рослину Землі «*orzo* – ячмінь» та досліджена дериваційна семантика даної лексеми в італійській мові. Проаналізувавши лексико-словотвірне гніздо з вершиною «*orzo* – ячмінь», можна помітити, що дана лексема не володіє великим словотвірним потенціалом, хоча і посідає в житті людини та на сторінках Біблії важливе місце. Всі виділені деривати в ЛСГ «*orzo*» відображають такі специфічні ситуації (слоти фрейму), як: продавати, нагадувати по формі, готувати з, пливти, характеризувати.

Денотативна сфера, що лежить в основі гніздового фрейму, освоєна італійською мовною свідомістю не зовсім глибоко. Даний фрейм є не великим, проте тематично різноаспектним.

Перспективи подальших наукових розвідок

Перспективи подальшої розвідки вбачаємо, зокрема, у дослідженні дериваційної семантики лексико-словотвірних гнізд з вершиною «рослини», що відносяться до «Великої сімки» на матеріалі біблійних текстів.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Нина Давыдовна Арутюнова. – М.: «Языки русской культуры», 1999. – 896 с.
2. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. – К.: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2009. – 1416 с.
3. Галимова Д. Н. Метафорическое моделирование объектов мира природы в диалектном дискурсе / Д. Н. Галимова // «Слово». – 2013. – с. 138-147.
4. Топачевський А.О. Чудова сімка з книги книг / А.О. Топачевський // «Дзеркало тижня. Україна». – 2003. – №15. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/SOCIETY/chudova_simka_z_knigi_knig.html
5. Шелепов В. В. Еволюція наукових підходів щодо центрів походження культурних рослин: історіографія проблеми [Електронний ресурс] / В. В. Шелепов // Історія науки і біографістики. – 2011. – № 4. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/INB/2011-4/11_shelepov.pdf.
6. Dori N., Onorati A., Sirilli G., Torregiani P. Vocabolario del dialetto albanese // Nino Dori, Aldo Onorati, Giorgio Sirilli, Piero Torregiani – Albano Laziale Roma. – 2006. – p. 106.
7. I Nuovi Grandi Dizionari italiani Garzanti Linguistica / De Agostini Scuola Spa. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Систем. вимоги: Pentium; 32 Mb RAM; Windows 98/200/XP. – режим доступу: <http://www.garzantilinguistica.it>.
8. Isaia 28 // La Sacra Bibbia [Електронний ресурс]. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Систем. вимоги: Pentium; 32 Mb RAM; Windows 98/200/XP. – Режим доступу: http://www.vatican.va/archives/ITA0001/_PNA.HTM
9. Enciclopedia italiana Sapere.it [Електронний ресурс]. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Систем. вимоги: Pentium; 32 Mb RAM; Windows 98/200/XP. – Режим доступу: <http://www.sapere.it>
7. Orzata // Bevande [Електронний ресурс]. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Систем. вимоги: Pentium; 32 Mb RAM; Windows 98/200/XP. – Режим доступу: http://www.fragolosi.it/bevande/orzata/Genesi_26 // La Sacra Bibbia [Електронний ресурс]. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Систем. вимоги: Pentium; 32 Mb RAM; Windows 98/200/XP. – Режим доступу: <http://www.laparola.net/testo.php?versioni%5B%5D=C.E.I.&referimento=Genesi26>.
10. Simonsohn B. Erba d'orzo. Una bevanda salutare ed energetica dalla tradizione orientale / Barbara Simonsohn. – Tecniche Nuove, 2003. – 173 p.

Віталіна Куранда
**ЛЕКСИКО-СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОЕ ГНЕЗДО
С ВЕРШИНОЙ "ORZO – ЯЧМЕНЬ" В БИБЛЕЙСКИХ ТЕКСТАХ
И ЕГО ДЕРИВАЦИОННАЯ СЕМАНТИКА**

Аннотация. В данной статье рассматривается деривационная семантика лексико-словообразовательного гнезда с вершиной "орзо – ячмень", исследуется связь существительного "орзо – ячмень" с духовной жизнью итальянского народа, раскрывается значение данного существительного в библейских текстах.

В последнее время значительно увеличился интерес языковедов к изучению библейских текстов. Библейская лексика содержит культурно-историческую информацию и отражает образную религиозную картину мира. Исследование лингвокультурологического аспекта библейской лексики в диахронии связано с проблемой взаимосвязи языка, культуры и религии.

Лексика флоры составляет важную и значительную часть терминосистемы итальянского языка как в плане истории языка, так и в плане ее связей со многими аспектами материальной и духовной культуры итальянского народа. Однако библейские растения до сих пор не исследовались в плане их деривационной семантики и этимологического происхождения. Лингвокультурологический подход к анализу лексико-словообразовательного гнезда с вершиной "орзо – ячмень" с позиции диахронии предполагает исследование исторических и современных языковых фактов, отраженных в библейских текстах через призму духовной культуры.

Ключевые слова: деривационная семантика, лексико-словообразовательное гнездо, дериваты-фитонимы, Библия.

Kuranda Vitalina
**LEXICAL WORD-BUILDING NEST WITH THE TOP "ORZO – BARLEY"
IN THE BIBLICAL TEXT AND ITS DERIVATIVE SEMANTICS**

Summary. This article focuses upon the derivational semantics of the lexical-word-building nest with the top "orzo – barley", examines the connection of the noun "orzo – barley" with the spiritual life of Italian people, discloses the value of the noun in the biblical texts.

In recent years the interest of linguists to the study of biblical texts has greatly increased. Biblical vocabulary contains cultural and historical information and displays figurative religious view of the world. The research of linguistic and cultural aspects of biblical vocabulary in diachronic related to the problem of the relationship between language, culture and religion.

Flora's vocabulary is a big and important part of the terminology of Italian language both in history and in terms of its relations with many aspects of material and spiritual culture of the Italian people. But the derivative semantic and etymological origin of biblical plants has not been studied yet. Linguistic and cultural approach to the analysis of lexical and word-building nest with the top "orzo – barley" from a position of diachronic research provides historical and modern linguistic facts reflected in biblical texts in the light of culture.

Key words: derivational semantics, lexical word-building nest, derivatives-phytonyms, Bible.

Стаття надійшла до редакції 31.03.2016 р.

Куранда Віталіна Валентинівна – аспірант кафедри романської філології Київського національного лінгвістичного університету.